
Bez nepřítele – americká zahraniční a bezpečnostní politika po skončení studené války

Radek Khol

Supervelmoc bez historické mise a bez jasného vedení

S koncem studené války se svět pro mnohé zjednodušil, pro jiné naopak dost zkomplikoval. K těm druhým můžeme nepochybně počítat tvůrce zahraniční politiky světových velmocí, v první řadě Spojených států. V moderní historii se tato země ocitla v ojedinělé situaci – stala se supervelmocí,¹ vyhrála největší konflikt bez přímého střetnutí na válečném poli a nakonec byla nucena řešit složitou otázku: Jaká je její role bez jasného protivníka? Během studené války byla mise Spojených států jasně formulována; Amerika musela vést Západ při nákladném a náročném zadržování jasně viditelného bloku, vedeného druhou supervelmocí – Sovětským svazem.² Široký konsensus amerických elit ohledně této „historické mise“ a dokonce i získání podpory většiny americké veřejnosti pro tyto ideály se staly stálými prvky tvorby americké zahraniční politiky až do skončení studené války.³

V současnosti se však americká zahraniční politika musí vyrovnat s nelehkou situací: podobně jasné poslání nemůže nalézt. V jistém ohledu se pozice USA blíží situaci britského impéria na počátku 20. století.⁴ Amerika má mnoho důvodů podporovat uchování statu quo, protože by jeho změna byla s velkou pravděpodobností na její úkor. Ačkoli Spojené státy mohou na mezinárodní scéně – pokud se týká přímého vlivu – jen ztratit, z hlediska vnitřní rovnováhy mohou zase získat. Na druhé straně se jejich pozice liší od pozice britského impéria, jež mělo „trvalé zájmy, ale ne trvalé spojení“.⁵ Spojené státy stále mohou transformovat svou mocenskou dominanci a vojenskou přítomnost v těch regionech, které jsou pro ně rozhodující, v jemnější sílu „amerického vedení – leadershipu“ či využít „soft power“ americké kultury a jejího globálního dosahu (dokonce i do těch koutů světa, kde je americká mocenská pozice zanedbatelná, se dostane satelitní vysílání CNN či hollywoodských televizních seriálů).⁶ Amerika může do jisté míry aspirovat na roli benevolentního hegemonu ve světě, který je převážně kooperativní. To ovšem vyžaduje zachování podstatné míry angažovanosti a internacionálního, byť na novém základě, reflektujícím omezenější možnosti a cíle Spojených států.

Podstatným motivem éry po skončení studené války je proměna zahraniční a obranné politiky USA tak, aby odpovídala novému věku – globálnímu a postbipolárnímu –, a tím i novému mezinárodnímu systému (v určitém ohledu jen staronovému). A právě přizpůsobení se tomuto novému systému (popřípadě ovlivnění jeho tvorby), proměna mechanismu tvorby zahraniční politiky, změna tradičního chápání bezpečnosti (tedy i role ozbrojených sil) a změna chápání vztahu vnitřní a zahraniční politiky jsou hlavními charakteristikami americké zahraniční a bezpečnostní politiky po skončení studené války. Nezbytnost této proměny si mnozí uvědomují, ale prozatím není možné americkou zahraniční a bezpečnostní politiku považovat za ucelenou. Výše uvedená témata se v této politice skládají do mozaiky, které prozatím chybí jasny jednotící prvek.

Nový světový řád, nové priority či nové nebezpečí?

Bipolární svět zanikl se zhroucením komunistické ideologie, jakožto jednotící síly východního bloku, což ve svém důsledku vedlo nakonec i k rozpadu samotného Sovětského svazu. Závažným tématem pro americkou zahraniční politiku (hlavně však pro její analytickou část) byla pochopitelně otázka: Co přijde po tomto systému? S radikálním zlomem v podobě války v Perském zálivu se objevil fenomén „*nového světového řádu*“, jak jej formuloval prezident George Bush krátce po jejím skončení.⁷ Americké vedení by se mělo projevovat jak při utváření nového světového řádu, tak i při jeho udržování. Celá idea nové zahraničněpolitické doktríny odpovídající této nové vizi světa vzala bohužel brzy za své. Krátce po vyprchání euforie z koaličního úspěchu při osvobozování Kuvajtu a ze spolupráce se Sovětským svazem na široké frontě ustoupily grandiózní projekty americké zahraniční politiky mnohem pragmatičtějším problémům každodenní agendy a poté kampani před prezidentskými volbami v roce 1992.⁸

Vlastní projekt *nového světového řádu* se Georgu Bushovi příliš nedařilo, a tak se čekalo na zásadní pohled na zahraniční politiku očima nového amerického prezidenta, Billa Clintona. Ten ji bohužel nesporně zpočátku vnímal jako druhořadou záležitost, a to vzhledem k důrazu své prezidentské kampaně na domácí otázky. Jeho poradci pro tuto oblast se snažili transformovat jeho prioritu vnitřních záležitostí do kategorií zahraničněpolitických zájmů. Od všeobecných a značně vágních prohlášení ohledně hlavních národních zájmů, jako je zajištění bezpečnosti USA, ekonomické prosperity jejich občanů a posílení demokracie, se i Clintonova administrativa dostala k jejich jasnějšímu definování. Určitý konflikt se rozvinul mezi zastánci jednostranného a mnohostranného přístupu o podstatu prostředků na jejich prosazení.⁹ Clintonův koncept v této propracovanější verzi zahrnoval jako hlavní pilíře zahraničněpolitické strategie posílení počtu demokratických zemí a podporu liberální demokracie a volného obchodu v globálním měřítku.¹⁰

Teprve Clintonovo znovuzvolení do druhého volebního období v Bílém domě mu umožnilo věnovat se i podrobnějšímu vymezení zahraničněpolitických cílů. Vzhledem k relativně neúspěšné činnosti v oblasti vnitřní politiky se jeho úsilí zaměřilo na prosazení v zahraniční politice. Zde opakoval svou podporu demokracie, volného obchodu i posílení míru. Zároveň však také zdůraznil nutnost vyváženosti ve vztahu k Evropě a k Asii.¹¹ Ve své podstatě to ovšem nejsou velké a odvážné vize, pouze pokus o kontinuitu hlavních témat z předešlého období, či zopakování hlavních témat americké zahraniční politiky za poslední století.¹²

Ke stylu americké zahraniční politiky 90. let patří nepochybně i větší důraz na nové či netradiční nástroje zahraniční a bezpečnostní politiky (ač ve své podstatě nejsou nutně nové, či zcela netradiční). Jejich důležitým rysem je odklon od silových prostředků. Zmíněné nástroje pokrývají celou škálu prostředků od diplomacie, veřejné diplomacie¹³ a mezinárodních organizací na jedné straně až po hospodářskou politiku, ekonomickou zpravodajskou činnost a politiku nových technologií. Druhým trendem je použití vojenských prostředků v nových rolích, které se výrazně liší od jejich úkolů v průběhu studené války. Americké ozbrojené síly se nyní připravují na nasazení v mírových operacích a rozpracovávají koncepty omezené intervence, či použití ozbrojených sil v oblastech boje proti organizovanému zločinu.¹⁴

Nejdůležitějším kritériem v případě ozbrojených sil a jejich současné role se stala efektivita a předcházení masovému použití síly. Pro americkou veřejnost je jasnou prioritou domácí problematika, a proto očekává zaměření činnosti vlády na tyto oblasti. Dalším důležitým faktorem je větší citlivost americké veřejnosti na lidské ztráty.¹⁵ Z těchto důvodů může být použití ne zcela zjevných (a tedy i ne tolik kontroverzních) nástrojů zahraniční a bezpečnostní politiky pro mnohé politiky vhodným řešením. Jedním z nich se nepochybně mohou stát doslova neviditelné síly – informace.¹⁶ Spojené státy jsou hlavní velmocí v oblasti informačních technologií a snaží se tuto komparativní

výhodu promítnout do všech možných oblastí, počínaje vlastní ekonomikou až třeba po zmíněnou oblast bezpečnosti ve formě informačních válek v několika dimenzích (zaměřené na vojenské a civilní cíle, či na lidské a systémové prvky).¹⁷

V myšlení vojenských strategií a tvůrců obranné politiky se po rozpadu Sovětského svazu a jeho bloku stále objevuje potřeba zástupného rivala. Postupně se objevili tři kandidáti – Rusko, Čína a islámský svět. Pro všechny je patrné, že nemohou plně nahradit globální dimenzi sovětské hrozby, či její vojenské, politické a ekonomické možnosti. Nicméně se počítá s jejich možnou kombinací a minimálně s regionální hrozbou pro životní zájmy USA.

Jednotlivým prvkem vidění světa v kategoriích nepřátelských civilizací je podvědomé názírání na problematiku mezinárodního systému očima Samuela Huntingtona, tj. optika my verzum oni. Jeho provokativní teze o střetu civilizací vyvolala rozsáhlou diskuzi a měla nepochybně vliv rovněž na hledání nových hrozeb.¹⁸ Na druhé straně je nepopiratelný i vliv studené války a myšlení strukturovaného tímto konfliktem. Kulturní a civilizační střet s těmito rivaly je pak mnohem přijatelnějším rámcem pro obranné plánování než jiné nové hrozby, jako je terorismus, ekologická a informační bezpečnost, nestabilita národní ekonomiky vystavené důsledkům globální ekonomiky, rozvrat společnosti a její soudržnosti apod. Zadržování jako vyzkoušená strategie americké zahraniční a bezpečnostní politiky se také jednodušeji formuluje v termínech *realpolitik* a uplatňuje vůči regionálním mocnostem než vůči anonymním silám fragmentace.¹⁹ Přechod od politiky studené války založené na hrozbách k politice nové éry založené na zájmech se ještě plně nepodařil.²⁰

Na druhé straně musíme Clintonově politice v této oblasti přiznat určitou inovační zásluhu. Zásadním tématem je pro jeho administrativu obchod, přesněji řečeno volný obchod rovné příležitosti, a to hlavně pro americké zboží. Jeho vyjádřením je teze o geoeconomice, která v koncepčních úvahách střídá geopolitiku.²¹ Agresivní hospodářská a obchodní politika se nejvýrazněji liší od Bushovy éry *laissez-faire* bez větší angažovanosti státu.²²

Od geopolitiky US Marines ke globální ekonomice US Mc Donald's

Novým tématem pro Spojené státy jako součást globálního systému se v předvečer 21. století staly problémy spojené s ekonomikou. Základními problémy již nejsou jaderné odstrašování, závody ve zbrojení a zadržování, nyní je nahradil zahraniční obchod, ekonomická stabilita a konkurenceschopnost. Svým způsobem je to pochopitelné, neboť Spojené státy se v pohledu na národní priority jen zařadily po bok většiny ostatních rozvinutých zemí. Otázky ekonomických bitev přímo ovlivňují prosperitu dané země, stejně jako souboj se Sovětským svazem přímo ovlivňoval celý západní svět. Tento gigantický zápas nicméně silně podlomil zdraví americké ekonomiky v podobě rozsáhlého rozpočtového deficitu a tento stav nebylo možné déle zakrývat. Clinton přišel v roce 1992 s jasnou myšlenkou – zahraničněpolitická pozice Spojených států záleží na jejich vnitřní vitalitě a ekonomické síle.²³ Při současném vlivu světových trhů na americkou ekonomiku bylo jasné, že musí následovat expanze na světových trzích. Jen ta mohla totiž zajistit stabilní růst ekonomiky i zaměstnanosti.²⁴

Problém zvýšení americké konkurenceschopnosti donutil vládu k přehodnocení základního amerického postoje v této oblasti po dlouhá desetiletí – i Amerika musí vybudovat těsnější svazky mezi státem a průmyslem.²⁵ Nosnými prvky Clintonovy zahraničněpolitické aktivity se proto stala státní podpora exportu i mnohem agresivnější hospodářská politika. Aktivní diplomacie vedená ministrem obchodu Ronem Brownem se zaměřila na skupinu velkých projektů na expandujících trzích (od Indie, Číny a Indonésie až po Brazílii). Státní podpora se ukázala jako neocenitelná v případě kontraktů v těchto zemích i v širším kontextu multilaterálních organizací typu NAFTA či WTO.²⁶ Postup Clintonovy administrativy se nakonec odrazil i ve fungování celého vládního systému, který se začal reformovat směrem k potřebám konkurence v rámci globální ekonomiky.²⁷

Jasná prioritou ekonomiky má však také negativní dopady, zvláště ve vztahu ke Kongresu a k jeho podstatné roli při rozdělování rozpočtových prostředků. Při snahách o snížení značného rozpočtového dluhu se snadnou obětí může stát zahraniční politika a zvláště její diplomatická složka.²⁸ Pokusy o zrušení USIA (United States Information Agency), absolutní omezení zahraniční a rozvojové pomoci i škrtů ve struktuře vlastní zahraniční služby jsou jen jedny z těchto důsledků. Tuto situaci může jen zhoršit odchod zkušených republikánských poslanců se znalostmi zahraniční politiky z klíčových výborů.²⁹

Nové otázky, starí přátelé, či noví soupeři – dolar, euromarka a jen

Ve vztahu ke zbytku světa se nachází Amerika ve složité pozici; ráda by si zachovala své výrazné postavení hegemonu, ale není ochotná nést všechny náklady s tím spojené.³⁰ Logická možnost podělit se o tuto roli a s ní spojené náklady s ostatními mocenskými centry – s Evropskou unií a s Japonskem (popřípadě s celou jihovýchodní Asií) – je podřívána obavou, zdali jsou tato politická uskupení stále ještě nepochybnými spojenci. Americké bezpečnostní záruky umožnily těmto ekonomikám nastartovat proces rychlé obnovy a jejich relativní pozice se postupně od 60. let zlepšovala, zatímco americká pozice se relativně zhoršovala. Poté co jednotící ohrožení Sovětského svazu zmizelo ve víru chaosu, se pro mnohé Američany stala otázkou budoucnost vztahu k oběma hospodářským velmocem. Vchází nyní Amerika do věku tvrdé konkurence, která nebere ohled na politické či vojenské spojenectví z let minulých (a zřejmě i let budoucích)? Nebo je důležitější argument ohledně provázanosti a vzájemné interdependence těchto ekonomik, které je nutí ke kooperaci?³¹ Zatím zřejmě převládá názor, že se ekonomické pozice těchto tří center postupně stabilizovaly a že by jejich víceméně rovnovážný stav mohl zmírnit obavy z dominance kteréhokoli z nich.³²

Na druhé straně existují zásadní rozdíly v názorech na vztahy s Evropou a s Japonskem. V prvním případě hraje nezanedbatelnou roli přítomnost kulturních a civilizačních vazeb, jakož i pevná transatlantická struktura. Proto se pokusy o neoizolacionistickou politiku v tomto případě zatím neseťkaly s větší podporou. Američané přiznávají, že v konečném součtu je to pro ně nejspolehlivější partner a spojenec. Z tohoto hlediska se půtky obchodních válek zatím zdají pouze jako nepodstatný kolorit. Obě strany si jsou vědomy toho, že výhody společného postupu mnohonásobně převyšují případné nevýhody. Pro americkou ekonomiku a v širším měřítku i pro americkou společnost bude nicméně důležité, jaké důsledky přinese zavedení eura a vznik evropské Ekonomické a měnové unie. Tento fakt může být psychologicky nepřijemný zvláště pro zastánce pevné euroatlantické myšlenky.³³

Japonsko je vnímáno mnohem rozporuplněji. Jeho rozdílná kultura, ochránářský charakter ekonomiky, uzavřenost před vnějšími vlivy, diskriminační obchodní praktiky a konekců i relativně vysoká úspěšnost na světovém i americkém trhu přispívají k opatrnému až podezřívavému přístupu americké veřejnosti. Japonská politická elita v poslední době vystupuje značně asertivně vůči americkým požadavkům, a to přesto, že nikdy doposud v zásadě nezpochybnila nutnost podpory americko-japonské bezpečnostní aliance i do budoucnosti. V této části světa nemá ani USA, ani Japonsko mnoho jiných alternativ.³⁴ Pro určité kruhy je nebezpečí vynoření se geopolitických rivalů z říše liberálních ekonomik a demokratických režimů v zásadě možné, pro druhé je důležitější kapacita takových silných aktérů sdílet náklady na fungování světového společenství.³⁵

Demokracie nade vše, nebo západní kultura nade vše?

Zásadnějším problémem než vztah k Evropě a k Japonsku je pro americkou zahraniční politiku i pro společnost jako takovou vztah k těm částem světa, které nepodporují tři základní pilíře západní civilizace – kapitalismus a tržní hospodářství, sekulární liberální demokracii a lidská práva, koncept národních států jako hlavních aktérů mezinárodního

systému.³⁶ V současnosti se jeví jako neudržitelná teze o konvergenci k západním modelům v globálním měřítku. Jednak se musíme zmínit o fenoménu modernizace nezápádní cestou (příklad „asijských tygrů“) a o případném odmítnutí násilného vnučení západních modelů těmto procesům (hlasitá kritika „kulturního imperialismu“ například ve vystoupeních premiérů Singapuru a Japonska).³⁷ Druhá strana pohledu zahrnuje situaci zemí rozvojového světa a antizápadní sentimenty v otázce kulturní, civilizační, náboženské i ekonomické.³⁸ Promítnutím těchto obav do konkrétních pojmů se pak staly spekulace o hrozbách analogických k sovětskému nebezpečí – Čína a islámský fundamentalismus.³⁹

V případě Číny se ke slovu dostává dilema z počátků studené války – zadržování, nebo zapojení –, ale zároveň je diskuze mnohem bohatší, pokud se týká důsledků ekonomické liberalizace. Na jedné straně stojí hrozba přinejmenším regionálního hegemonu v dohledné budoucnosti a na druhé straně příležitosti obrovského trhu a s nimi i možnost největšího experimentu liberalizační teorie (postupná politická demokratizace pod vlivem ekonomických reform). Čínský ekonomický „zárak“ posledních let již mnoha akademikům poskytl příležitost k rozsáhlé diskuzi na toto téma.⁴⁰ Avšak ani jedna strana dosud nebyla schopna plně prosadit své vidění problému.⁴¹ Jistá zůstává jen prioritá řešení čínského problému pro Washington. Americká zahraniční politika zatím neustále lavíruje a snaží se kombinovat oba výše zmíněné přístupy zadržování a zapojení, které odrážejí rozdílné pohledy na Čínu.

Na pomyslném seznamu dlouhodobějších problémů amerického vztahu k Číně můžeme najít ekonomické problémy vzájemného obchodu a čínský ekonomický potenciál, otázku lidských práv a politického charakteru čínského režimu, bezpečnostní dimenzi v podobě obav z modernizace čínských ozbrojených sil, ochranu vlastnických práv v intelektuální oblasti a v neposlední řadě i globálnější problém směřování čínské společnosti v napodobování konzumní západní společnosti (bohužel zatím jen v podobě poptávky po spotřebním zboží). Zvláště poslední bod je pak nepochybně přes svou závažnost dosud podceňen v širším povědomí amerických elit.⁴² Která tendence převládne v americkém pohledu na Čínu, na to si zatím budeme muset počkat.⁴³ Už pro samotné dimenze či politickou a hospodářskou váhu Číny a USA to bude nesmírně závažný prvek mezinárodních vztahů v 21. století.

Druhý fenomén, který v některých kruzích hrál po jistou dobu roli zástupného nebezpečí ohrožujícího Ameriku a Západ jako celek, byl islámský fundamentalismus. Sám pojem se díky mediálnímu zkruslení přeměnil na nálepku charakterizující široký prostor muslimského světa (vymezený půlměsícem od Maroka po Indonésii).⁴⁴ Zatímco v případě Číny je alarmující její pozice jako regionální velmoci (pozice „realistů“), v případě islámu je podstatou obav analogické vidění nepřátelské ideologie po vzoru sovětského komunismu, či německého nacismu. Avšak pozici islámu ani při nejlepší vůli nelze v současné době charakterizovat jako jednotnou geopolitickou sílu nabízející životaschopnou variantu v politické a sociální oblasti. Islám navíc cílevědomě nesměřuje primárně k zápasu se Západem v technologické, vojenské, ekonomické a politické oblasti, jako tomu bylo v případě sovětského komunismu, či německého nacismu. V nejbližší budoucnosti zůstane islámský svět spíše rozříštěnou směsí, která však bude zásluhou svého fundamentalistického výhonku přispívat ke vzniku nebezpečných vedlejších produktů na regionální a lokální úrovni, či v oblastech mezinárodního terorismu.⁴⁵

Obecně shrnuto se scénáře střetu civilizací či neuspokojených regionálních mocností vyskytují v americké zahraniční politice spíše na úrovni akademické diskuze. Na rozdíl od teorie globalizace a jejího vlivu při reorientaci zahraniční a bezpečnostní politiky na ekonomické problémy byla doposud jejich praktická aplikace spíše minimální. Pro americkou idealistickou tradici výjimečnosti a přesvědčení o morální misi ve světové politice (často až ve formě křížáckého tažení proti „zlu“) je však tato oblast stále potenciálním objektem zájmu.

Včerejší zavilí nepřátelé, nyníjší partneři, zítřejší spojenci?

V jakékoli americké zahraničněpolitické diskuzi se nemůže opomenout faktor Ruska či v širším pohledu prostor bývalé druhé supervelmoci. Amerika se v této oblasti musela vyrovnat s neočekávanými důsledky procesu, který byl jejím cílem po několika desetiletí – s koncem sovětského režimu. Ten však s sebou přinesl i rozpad Sovětského svazu jako takového a zanechal v postsovětském prostoru značný potenciál chaosu. Amerika se musí otevřeně postavit k otázkám svých priorit ve vztahu k Rusku.⁴⁶ Důležitá bude nepochybně otázka vidění Ruska: Převládne postsovětské dědictví, obraz „tradičního“ ruského imperialismu, či výhled nelehkých reforem a změn v dimenzích přírodních procesů?⁴⁷

Postoj Američanů (a to jak na úrovni elit, tak na úrovni veřejnosti) je minimálně ambivalentní. Na jedné straně jsou „idealisté“, kteří věří v nutnost reforem probíhajících v současnosti v Rusku a v nezbytnou podporu Západu tomuto procesu. Vedlejším produktem by pak byl další velký trh pro americké zboží. Na druhé straně jsou „realisté“ s jejich skeptickým přístupem k nadějnosti takových kroků vzhledem k ruské tradici a se spíše opatrnou podporou omezených kroků, s udržováním odstupu a se snahou získat z ruské slabosti co nejvíce.⁴⁸ Celková přímá pomoc, která se do Ruska ze Spojených států nakonec dostala, byla ve větší míře vázána na konkrétní projekty související přímo s americkou bezpečností. Na prvním místě je to otázka kontroly jaderných zbraní, proliferace materiálů, technologií i odborníků v této oblasti a podpora základní stability v této oblasti.

Americká politika naráží nutně na limity svých možností vůči Rusku v několika ohledech. Rusko je stále důležitým partnerem na globální úrovni – od OSN a Rady bezpečnosti až po regionální konflikty. Jeho jaderný statut a vojenský potenciál (byť momentálně v dost problematickém stavu) ho stále odlišují od takových států, jako je Mexiko.⁴⁹ Problém území SNS, situace ostatních postsovětských republik a (ne)angažovanost ostatních států ponechávají Rusko v pozici stále nepřijatelnějšího regionálního stabilizačního hegemonu (alternativy posilování pozic Číny, Íránu či Turecka nejsou o mnoho lepší).⁵⁰ Jakýkoli evropský bezpečnostní systém musí brát v úvahu roli Ruska v něm a této skutečnosti jsou si evropské státy patřičně vědomy. Konečně posledním důležitým bodem je otázka exportu nerostného bohatství, využití obrovských surovinových zásob Sibíře a Kaspického moře i přímá angažovanost západních investorů v těchto oblastech.

Ameriku s její demokratickou vizí světa a s podporou ruských reforem (či jednotlivých reformních osob) však stále straší možný výsledek. Až dosud se totiž projevil stabilizační výsledek spíše jen okrajově a ruská diplomacie i Kreml nejsou vůbec přátelsky naladěny vůči některým západním krokům, jako je rozšiřování NATO či politika Mezinárodního měnového fondu a Světové banky. Pozice kritiků aktivistické politiky vůči Rusku se posílila a americká politika vůči Rusku ztělesněná Strobem Talbottem nedostala nejlepší známky. Na druhé straně se však objevila i silná skupina kritiků rozšíření NATO, kteří rozvíjejí právě vágní ruské argumenty a jsou obecně ochotni jim velmi pozorně naslouchat.⁵¹

Ať už půjde vývoj v Rusku cestou vlády tvrdé ruky, či vlažných reforem v atmosféře rozpadu centrálního struktury, Amerika má ve hře stále důležité zájmy.⁵² Stabilní spolupráce v oblasti jaderného odzbrojení, kontroly konvenčních sil, ekonomické stability celého postsovětského regionu i podpora v asijské oblasti jsou cíle, pro něž bude Washington ochoten přivřít oči nad mnohými nepřijatelnými skutečnostmi.⁵³ V této souvislosti si musíme také uvědomit, že na mocenskou strukturu uvnitř Ruska nemají zahraničněpolitické otázky téměř žádný vliv, protože primární je nepochybně vnitřní politika. Pochopení ruského postupu navenek a možnost ovlivnit jej zvenčí jsou na Západě dost omezené. Z tohoto vnímání ruské reality také plynou interpretace a dezinterpretace posilující tu či onu strunu západního myšlení bez zpětné vazby na ruskou společnost. Vytváření obrazu návratu neoimperiálního Ruska 21. století a tím i dalšího možného nepřítele je nepochybně jednou z tendencí v americkém myšlení, ale ne nutně tou nejsilnější.⁵⁴

Sbohem Evropo, vítěj Asie?

Po skončení studené války se americké pohledy stále častěji upírají opačným směrem, než tomu bylo v dobách jejího trvání – k Pacifiku a k Asii. Trendy v ekonomické, demografické, ale i vojensko-politické oblasti je nutí uvažovat o vztazích s tímto regionem, který přinejmenším od 80. let získává stále větší význam. Přestože je jasný určitý odklon od tradičních vazeb zahraniční a bezpečnostní politiky na Evropu jako na klíčovou oblast konfliktu se Sovětským svazem, nemusí být příští století jeho opakem – asijským stoletím.

Podívejme se nejdříve na důležitost tohoto regionu pro Ameriku v porovnání s dalšími oblastmi jejího prvořadého zájmu. Asie je nepochybně důležitým obchodním partnerem. Přitom vzájemná obchodní výměna roste nejrychleji ze všech ostatních regionů, ale zdaleka není dominující. Pokud se týká investic, je vzájemná pozice Ameriky v Evropě a naopak momentálně jasně na prvním místě. V oblasti vzájemného obchodu nesmíme opomenout ani důležitou pozici Kanady a Mexika, která se ještě více posílila se vznikem NAFTA.⁵⁵ Zvláště evropská vazba má nesporné bezpečnostní dimenze, neboť právě Evropa může nejpravděpodobněji pomoci Spojeným státům v různých částech světa. Tento kvalitativní rozdíl ve vzájemných vztazích a přítomnost značné míry homogenity a politické i ekonomické integrace se budou promítat do srovnání Asie a Evropy.

Asie bude s největší pravděpodobností zdrojem konfliktů a napětí. Najdeme zde latentní spory ohledně hranic, podmořských zásob surovin, případy „vzpurných provincií“, rozdělených států i etnické promíšení značných dimenzí. Je tedy více než pravděpodobné, že Amerika bude k tomuto regionu vázána v bezpečnostní oblasti více, než by jí bylo milé.⁵⁶ A to ať už se bude jednat o její spojence, nebo o vytváření regionálních systémů kontroly zbrojení, posilování důvěry, ekonomické integrace apod. Tento úkol bude nepochybně dostatečně komplexní, aby zaměstnal rozsáhlý aparát zahraniční politiky ve Washingtonu. Perspektivy asijských trhů by pak měly být dostatečnou odměnou za toto úsilí.

Závěrem rozloučení se starým světem a zmizelým impériem

Studená válka skončila a s ní zmizel nejen protivník, ale i rozsáhlé „impérium“ vedené Amerikou. Svět byl tehdy relativně výhodným místem pro Spojené státy, když téměř nikdo nezpochyboval jejich dominantní roli v rozvinutém západním světě. Dalším nepřímým důsledkem této ztráty jasně vedoucí role a nezbytného konsenzu ve vnějších vztazích je i obdobná ztráta dominantní role prezidenta v zahraniční politice. O svůj podíl se mní stále rozhodněji brát Kongres (ať už v něm bude mít většinu ta či ona strana) a všichni aktéři se stále více ohlížejí na všeobecné nálady veřejnosti, zvláště pokud jde o použití síly (rozuměj amerických vojáků) v zahraničí.⁵⁷

Amerika stále prochází obdobím kritické diskuze o své roli ve světě, který se změnil (alespoň tak se to mnohým může jevit). Dominantní pozice Spojených států v Evropě a ve východní Asii popsaná jako impérium skrze pozvání (*empire by invitation*) nebo skrze volný obchod (*empire by free trade*) se změnila a silná americká vojenská přítomnost v těchto regionech je věcí minulosti. Změnil se tedy i Spojené státy a stanou se velmocí jako každá jiná, či stále vnitřně tíhnou k vedoucí roli ve světě?⁵⁸ Širší diskuze se v amerických politických kruzích rozvinula právě o charakteru budoucí americké politiky. Po dlouhé době půl století se mnohým zdál možný návrat k izolacionistické politice. Tento proud amerického myšlení měl populistické i inteligentní křídlo, avšak jeho argumenty zatím nedokázaly přesvědčit většinu elit.⁵⁹ Tato diskuze měla však určitý vliv na veřejné mínění, které se ovšem dost často neshoduje s americkou oficiální politikou.⁶⁰ Většina administrativy i zahraničně-politické komunity zůstala věrna aktivistické politice v zahraničí. Tento přístup dokumentují dva hlavní proudy – liberální internacionalismus wilsonovského typu a „realpolitik“ rovnováhy sil a omezeného intervencionismu.⁶¹

Americká zahraniční a bezpečnostní politika po skončení studené války bude po určitou dobu rozkolísaná. Vlivy nejistého zaměření, ztráty jednotčícího principu, vyvažování vlivu prezidenta a Kongresu i vnitřní problémy soudržnosti americké společnosti jako celku se musejí projevit i navenek. Ostatní aktéři na mezinárodní scéně se budou muset s touto situací smířit a doufat, že americký postup v této oblasti postupně získá koherentní a zcela jasný tvar.⁶²

V příštích letech můžeme tedy nadále očekávat polarizující diskuzi k několika zásadním tématům: ekonomická dimenze verus bezpečnostní dimenze zahraniční politiky, izolacionismus verus aktivismus, vliv dvou škol mezinárodních vztahů – „idealistů“ a „realistů“, intervence verus nevměšování, role veřejnosti, Kongresu a prezidenta v zahraniční politice a jejím formulování, kontinuita či změna struktury a cílů americké zahraniční politiky. Téměř určitě pak zahraniční a bezpečnostní politika Spojených států zůstane vděčným objektem zájmu a studia po celém světě, jako tomu bylo po minulé půlstoletí.⁶³

¹ Termín *supervelmoc* poprvé systematictější použil W. Fox v roce 1943 v knize *The Superpowers*. Tímto termínem označil Spojené státy, Velkou Británii a Sovětský svaz, jakožto země schopné vést konflikt na globální úrovni. Později se tato kategorie používala hlavně ve spojitosti s bipolárním zápasem mezi USA a SSSR. Tyto státy měly globální zájem (politické, ekonomické, obranné), prostředky na jejich podporu a vůli k jejich prosazení. Nezbytným komponentem tohoto statusu se postupně stalo i vlastnictví jaderných zbraní.

² Podrobný rozbor studené války a jejího vlivu na americkou zahraniční politiku (a naopak) viz Gaddis, J. L.: *The United States and the End of the Cold War. Implications, Reconsiderations, Provocations*. Oxford 1992. Změna jeho hodnocení je patrná v další knize – viz Gaddis, J. L.: *We Now Know: Rethinking Cold-War History*. Oxford 1996.

³ Viz např. Brown, S.: *The Faces of Power: Constancy and Change in United States Foreign Policy from Truman to Clinton*. New York 1994. Aplikace těchto ideálů byla pochopitelně mnohem komplikovanější a kontroverznější. V případě konfliktu ve Vietnamu se americká společnost dokonce kvůli provádění zahraniční politiky značně polarizovala.

⁴ Pohled na cesty mocností k jejich zenitu a zase dolů, zvláště pak na problematiku přepínání sil a zdrojů viz Kennedy, P.: *The Rise and Fall of the Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. London 1988, k situaci USA zvláště s. 666–674.

⁵ Dnes již slavná slova lorda Palmerstona z roku 1848. Plné znění viz např. Ridley, J.: *Lord Palmerstone*. London 1970. Britské impérium se na počátku 20. století nacházelo v podobné situaci, ale jeho prostředky byly mnohem omezenější.

⁶ Viz např. Nye, J.: *Soft Power*. *Foreign Policy*, No. 80 (Fall 1990), s. 153–171. Nejdůležitějšími regiony jsou pro Ameriku nepochybně americký subkontinent, asijsko-pacifická oblast a Evropa.

⁷ Viz U. S. Department of State Dispatch, February 11, 1991. Bližší rozvedení ideje nového světového řádu a její aplikace po skončení války v Perském zálivu viz např. Brzezinski, Z.: *Order, Disorder and U. S. Leadership*. In: Roberts, B. (ed.): *U. S. Security in an Uncertain Era*. Washington 1993, s. 3–11. Vlastní termín byl použit prezidentem Bushem již o něco dříve v projevu k Valnému shromáždění OSN dne 1. 10. 1990. In: *Dispatch*, 8. 10. 1990, s. 152. Aplikace amerických ideálů na světové dění viz Kissinger, H.: *Diplomacy*. London 1995, s. 803–836.

⁸ Víze mezinárodního systému z té doby viz např. sekce v knize z mozkového trustu Council on Foreign Relations Allison, G., Treverton, G. (eds.): *Rethinking America's Security. Beyond Cold War to New World Order*. New York 1992, zvláště s. 213–336.

⁹ Zastáncem důsledně multilaterálního přístupu v rámci OSN a podobných organizací byl např. náměstek ministra zahraničí Peter Tarnoff. Ten také dával přednost spíše omezení amerického intervencionismu. Oficiální politika se nakonec přiklonila ke koncepci spočívající na kombinaci všech dostupných cest, včetně jednostranných aktů, a na široké podpoře americké vedoucí role ve světě. Bliže k aféře kolem Tarnoffových výroků z roku 1993 viz Clarke, J.: *Leaders and Followers*. *Foreign Policy*, No. 101 (Winter 1995/1996), s. 39–40.

¹⁰ Viz *National Security Strategy of the United States 1994–1995. Engagement and Enlargement*, Washington 1995. Dokument se shodným názvem byl publikován i pro rok 1996.

¹¹ Opětovný příklon k Evropě a k Blízkému východu může souviset i s personálními změnami a s odchodem kalifornské skupiny vedené Warrenem Christopherem.

¹² Viz článek Warrena Christophera, *International Herald Tribune*, 6. 2. 1997, s. 1 a 6.

¹³ Veřejná diplomacie (public diplomacy) je systematické ovlivňování veřejného mínění ve prospěch dané země a vytváření jejího pozitivního obrazu. Pro mnoho odborníků je to jen eufemismus pro propagandu. Spadají sem prostředky jako např. rozhlasové stanice (Hlas Ameriky, Svobodná Evropa), výměnné programy, spolupráce s médii prostřednictvím tiskových odborů ministerstev či zastupitelských úřadů, péče o informovanost při vojenských akcích. Hlavní agenturou v této oblasti je v americkém případě United States Information Agency (USIA).

¹⁴ Podrobnější rozpracování jednotlivých kategorií a jejich provázanosti na zahraniční a bezpečnostní politiku viz *Strategic Assessment 1996. Instruments of U. S. Power*, National Defense University, Washington 1996.

¹⁵ Tato tendence je patrná ve všech rozvinutých společnostech a trochu paradoxně se týká i míry lidských ztrát u protivníka. Dobrým příkladem je diskuze o postupu amerických ozbrojených sil proti zbytkům irácké armády v posledních dnech války v Perském zálivu.

¹⁶ Použití informací jako mocenského faktoru na mezinárodní scéně působícího ve prospěch Spojených států viz Nye, J., Jr., Owens, W.: *America's Information Edge*. Foreign Affairs, Vol. 75, No. 2 (March/April 1996), s. 20–36. Autoři zde argumentují pro „americké“ 21. století založené na informační převaze.

¹⁷ Základní koncepty dopadů informačních technologií viz Libicki, M.: *The Mesh and the Net: Speculation on Armed Conflict in a Time of Free Silicon*. McNair Paper, No. 43, Washington 1994. Viz též Libicki, M.: *What Is Information Warfare?* Strategic Forum, No. 11, Washington 1994. Podrobnější rozpracování použití těchto prostředků v zahraniční a bezpečnostní politice viz Strategic Assessment 1996, cit. dílo, s. 185–198.

¹⁸ Původní idea viz Huntington, S.: *The Clash of Civilizations?* Foreign Affairs, Summer 1993, s. 22–49. Rozvedení a aplikace na konkrétní situace viz Huntington, S.: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York 1996. Většina akademického světa tuto tezi odmítla jako nepodloženou a přinesla argumenty ve prospěch možnosti soužití a spolupráce mezi civilizacemi. Pro politiky byla jeho teze nepřijatelná z důvodů zásadního konfliktu s oficiální politikou multikulturalismu.

¹⁹ Fragmentační tendence, které se uplatňují jako jeden z hlavních rysů konce 20. století, viz Rosenau, J.: *Turbulence in World Politics. A Theory of Change and Continuity*. Princeton 1990.

²⁰ Užitečný pohled na současnou diskuzi o amerických zájmech viz Warner, D.: *US Foreign Policy After the End of the Cold War*. PSIS Occasional Paper, 3/1996, Geneva 1996, zvláště s. 56–68.

²¹ Základní myšlenkou je větší relativní důležitost komparativních ekonomických výhod a soutěže o trhy, technologie a lidský kapitál. Výhody vojenské síly a ideologických společenství se pak stávají relativně druhořadými. První formulace této teze viz Luttwak, E.: *From Geo-Politics to Geoeconomics*. National Interest, No. 20 (Summer 1990), s. 17–23.

²² Série tvrdých obchodních bitev Clintonovy administrativy se odehrávala na multilaterálních fórech (WTO) i v rámci bilaterálních styků (od Evropské unie přes Japonsko a Korejskou republiku až po Saúdskou Arábii).

²³ Pozice Clintonovy administrativy je jasně artikulována ministrem zahraničí Warrenem Christopherem v jeho článku *America's Leadership, America's Opportunity*. Foreign Policy, No. 98 (Spring 1995), zvláště s. 16–20.

²⁴ Provázanost stavu ekonomiky a její exportní schopnosti viz Morici, P.: *Export Our Way to Prosperity*. Foreign Policy, No. 101 (Winter 1995–1996), s. 3–17. Argumentace ohledně pozice USA jako největšího exportéra a zároveň jako země více závislé na exportu než Japonsko (sic!) viz Walker, M.: *The New American Hegemony*. World Policy Journal, Vol. 13, No. 2 (Summer 1996), zvláště s. 17–18.

²⁵ Kritický pohled na tyto neomerkantilistické praktiky státní podpory exportu a zhodnocení konverze Spojených států k těmto praktikám přináší např. speciální sekce *The Economist*, 1. 2. 1997, s. 23–25.

²⁶ Podrobnější popis proexportní diplomacie a dopadu Clintonova ekonomického týmu na podobu jeho politiky viz Cox, M.: *US Foreign Policy after the Cold War. Superpower Without a Mission?* London 1995, s. 21–37.

²⁷ Rámcovým dokumentem popisujícím zásadní kroky je nepochybně dílo Rona Browna a ministerstva obchodu: *Towards a National Export Strategy*, Washington 1993. Důležitější je ideové východisko a zásadní vliv knihy Laury Tysonové na prezidenta Clintona. – Tyson, L.: *Who's Bashing Whom? Trade Conflict in High-Technology Industries*. Washington 1992.

²⁸ Viz Muravchik, J.: *Affording Foreign Policy*. Foreign Affairs, Vol. 75, No. 2 (March/April 1996), s. 8–13. Zajímavá je tendence americké veřejnosti přečeňovat podíl rozpočtových výdajů věnovaných na zahraniční pomoc, ať už ve formě rozvojové či vojenské pomoci (odhad veřejnosti 25 %, skutečnost pod 3 %, Kongres navrhl redukcí o další 2 %). Viz výzkum Chicago Council on Foreign Relations.

²⁹ Viz projev Madeleine Albrightové v zahraničním výboru Sněmovny reprezentantů. *Wireless File*, 12. 2. 1997.

³⁰ Viz Tucker, R.: *The Future of a Contradiction*. National Interest, No. 43 (Spring 1996), s. 20–27.

³¹ Zajímavým příkladem je závislost amerického zbrojního průmyslu na dodávkách důležitých komponent z Japonska. Viz Strategic Assessment 1995, Washington 1995.

³² Ze zmíněné trojice je však pouze Amerika skutečně globálním exportérem. Ostatní dvě centra udržují obchodní provázanost se svým bezprostředním okolím (v případě Evropské unie vnitroblokově) a poté jen s jedním z partnerů – s Amerikou. Zajímavý pohled viz Gordon, B.: *Trade Blocked*. National Interest, No. 45, Fall 1996, s. 71–79. Podíl jednotlivých bloků na hrubém světovém produktu (Japonsko 16,7 %, USA 27,1 %, Evropská unie 30,9 %) viz *The World Bank Atlas 1995*, s. 18–19.

³³ K projektu euroamerického bloku viz např. Lind, M.: *Pax Atlantica: The Case for Euroamerica*. World Policy Journal, Vol. 13, No. 1 (Spring 1996), s. 1–7. Viz též Kupchan, Ch.: *Reviving West*. Foreign Affairs, Vol. 75, No. 3 (May/June 1996), s. 92–104. Viz rovněž Brown, H.: *Transatlantic security*. Washington Quarterly, Vol. 18, No. 4 (Autumn 1995), s. 77–86. Pohled z druhé strany viz Ullman, H.: *In irons: transatlantic security in the new century*. RUSI Journal, Vol. 140, No. 2 (April 1995), s. 22–28.

³⁴ Popis složité situace regionu, kterého se konec studené války nedotkl tak zásadně jako téměř celého zbytku světa a v němž napětí spíše roste, viz Betts, R.: *Wealth, Power and Instability: East Asia and the United States after the End of the Cold War*. International Security, Winter 1993/1994, s. 56–64. Viz též Segal, G.: *Managing New Arms Race in the Asia/Pacific*. In: Roberts, B. (ed.): cit. dílo, s. 383–401. Japonská perspektiva viz Toshiyuki Shikata: *Behind the Redefinition of Japan-U. S. Security Setup*. Japan Review of International Affairs, Vol. 10, No. 4 (Fall 1996), s. 291–313.

- ³⁵ Kritický pohled na Japonsko jako na rivala USA v krátkodobé perspektivě na rozdíl od Číny coby dlouhodobé hrozby viz Layne, Ch.: *Less is More. Minimal Realism in East Asia*. *National Interest*, No. 43 (Spring 1996), s. 64–77. Další obezřetný pohled na budoucnost Japonska viz Manning, R.: *Future shock or renewed partnership? U. S.-Japan alliance facing millenium*. *Washington Quarterly*, Vol. 18, No. 4 (Autumn 1995), s. 87–98. Jiná perspektiva viz Strokes, B.: *Divergent paths: U. S.-Japan relations towards the twenty-first century*. *International Affairs*, Vol. 72, No. 2 (April 1996), s. 281–291.
- ³⁶ Argumentace týkající se nového ideologického střetu mezi Západem a zbytkem světa o problematice základních pilířů společnosti a jejich vlivu na světové rozdělení zdrojů, moci a vlivu viz Fuller, G.: *The Next Ideology*. *Foreign Policy*, No. 98 (Spring 1995), s. 145–158.
- ³⁷ Viz Chok Tong Goh: *The Asia Europe dialogue*. In: *Studia diplomatica*, Vol. 49, No. 6, s. 13–20. Viz též Masakazu Yamazaki: *Asia, a civilization in the making*. *Foreign Affairs*, Vol. 75, No. 4 (July–August 1996), s. 106–118.
- ³⁸ Argumenty neaplikovatelnosti západních modelů ve světovém měřítku a v jednoduchých vizích viz Huntington, S.: *The West unique, not universal*. *Foreign Affairs*, Vol. 75, No. 6 (November/December 1996), s. 28–46.
- ³⁹ Faktory podporující vytvoření nového „nepřítele“ k úspěšnému provádění americké zahraniční politiky za dostatečné podpory veřejnosti a dva vhodné kandidáti (byť s určitými omezeními) viz Kruth, J.: *America's Grand Strategy. A Pattern of History*. *National Interest*, No. 43 (Spring 1996), s. 3–19.
- ⁴⁰ Ad hoc modifikace liberální teorie aplikované na globální úrovni tak, aby zahrnuje kulturní diverzitu, viz Fukuyama, F.: *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity* (London 1995). Kritika tohoto přístupu na příkladu Číny viz Hughes, Ch.: *China and Liberalism Globalised*. *Millenium*, Vol. 24, No. 3 (Winter 1995), s. 425–445.
- ⁴¹ Pluralitní pohled na mezinárodní společenství viz Huysmans, J.: *Post-Cold War Implosion and Globalisation: Liberalism Running Past Itself? Millenium*, Vol. 24, No. 3 (Winter 1995), s. 471–487.
- ⁴² Důsledky čínského napodobení konzumní společnosti vedoucí k ohrožení světových zásob obilí, nafty a masa (spolu s vzrůstající populací Indie, Indonésie, Pákistánu, Bangladéše) a pokus o variabilní politiku zadržování (v ekologické, dietetické, obchodní, energetické rovině) viz Walker, M.: *China and the New Era of Resource Scarcity*. *World Policy Journal*, Vol. 13, No. 1 (Spring 1996), s. 8–14. Podrobnější zpracování viz Brown, L. (ed.): *State of the World 1996*. Washington 1995, kapitola *Who Will Feed China*. Viz též Calder, K.: *Asia's Empty Tank*. *Foreign Affairs*, Vol. 75, No. 2 (March/April 1996), s. 55–69.
- ⁴³ Preference zapojení před zadržováním viz Lieberthal, K.: *A New China Strategy*. *Foreign Affairs*, Vol. 74, No. 6, s. 35–49.
- ⁴⁴ Dobrý přehled diskuze o hrozbě islámu viz Sciolino, E.: *Seeing Green; The Red Menace Is Gone. But Here's Islam*. *New York Times*, 21. 1. 1996.
- ⁴⁵ Přehledné zhodnocení potenciálu islámu v mezinárodněpolitické rovině viz Lapidus, I.: *A Sober Survey of the Islamic World*. *Orbis*, Vol. 40, No. 3 (Summer 1996), s. 391–404. Příklady kritické reakce na umělé vytvoření „islámské hrozby“ viz též Esposito, J.: *The Islamic Threat: Myth or Reality*. Oxford 1995. Viz rovněž Halliday, F.: *Islam and the Myth of Confrontation*. New York 1996.
- ⁴⁶ K nepochybné důležitosti Ruska pro Spojené státy viz Kegley, Ch., Raymond, G.: *Great Power Relations: Paths to Peace in the 21st Century*. In: Kegley, Ch., Wittkopf, E. (eds.): *The Global Agenda: Issues and Perspectives*. New York 1995, s. 154–165.
- ⁴⁷ Dvě úvahy ohledně ruských tradic s rozdílnými závěry – Holmes, S.: *Cultural Legacies or State Collapse? Probing the Postcommunist Dilemma*. Gati, Ch.: *If Not Democracy, What? Leaders, Laggards and Losers in the Postcommunist World*. In: Mandelbaum, M. (ed.): *Postcommunism: Four Perspectives*. New York 1996.
- ⁴⁸ Rozdílné pohledy zpracované empatickým přístupem viz Sestanovich, S.: *Geotherapy. Russia's Neuroses, and Ours*. *National Interest*, No. 45 (Fall 1996), s. 3–13. Kritický, tvrdý přístup viz Brzezinski, Z.: *Russia: Neither our partner nor patient*. *Washington Times*, 22. 12. 1995. Viz též Kissinger, H.: *Beware: A Threat Abroad*. *Newsweek*, 17. 6. 1996.
- ⁴⁹ Kromě aktuální situace dokumentované v Čechách je tu i hrozba vojenské revitalizace. Viz Staar, R.: *Emergent Signs of Moscow's Ambition*. *Orbis*, Vol. 40, No. 3 (Summer 1996), s. 375–390. Analogie s Mexikem se objevila v rámci vnitroamerické diskuze a byla napadena právě pro otázku jaderných zbraní a mocenskou pozici Ruska.
- ⁵⁰ Úvahy ohledně velmocenské spolupráce s Ruskem viz Rosecrance, R.: *A New Concert of Powers and U. S.* *Foreign Policy*. In: Wittkopf, E. (ed.): *The Future of American Foreign Policy*. New York 1994, s. 61–75.
- ⁵¹ Shrnutí ruské pozice viz Russia and NATO: *Theses of the Council on Foreign and Defense Policy*. *Comparative Strategy*, Vol. 15, No. 1 (January–March 1996). Mezi těmi, kdo podporují ruské argumenty, jsou většinou lidé mimo americkou administrativu – např. Mandelbaum, M.: *The Dawn of Peace in Europe*. New York 1996. BASIC ve zprávě Butcher, M., Kokkinides, T., Plesch, D.: *Study on NATO Enlargement: Destabilizing Europe*. London 1995. Charles Kupchan, Jim Hoagland i George Kennan na stránkách *International Herald Tribune*, *Washington Post* a *New York Times*. Důležitým faktorem je relativní jednotnost administrativy v odmítavém postoji vůči těmto kritikům.
- ⁵² K argumentaci ohledně nutnosti americké angažovanosti, přestože zásadní změny v Rusku budou trvat celé generace viz Stent, A., Shevtsova, L.: *Russia's Election: No Turning Back*. *Foreign Policy*, No. 103 (Summer 1996), s. 92–110.
- ⁵³ K nutnosti nalézt společné zájmy mezi USA a Ruskem (nonproliferace jaderných zbraní, regionální stabilita, účast na světové ekonomice apod.) viz Matlock, J.: *Dealing with a Russia in Turmoil*. *Foreign Affairs*, Vol. 75, No. 3 (May/June 1996), s. 38–51.

- ⁵⁴ Viz např. dobrá diskuze Raánan, U., Martin, K. (eds.): *A Return to Imperialism?* New York 1996.
- ⁵⁵ Viz např. Luňák, P.: Americká zahraniční politika – hledání nové rovnováhy. *Mezinárodní politika*, 5/1996.
- ⁵⁶ Viz Shambaugh, D.: Containment or Engagement of China? Calculating Beijing's Response. *International Security*, Vol. 21, No. 2 (Fall 1996), s. 180–209.
- ⁵⁷ Přehledný popis role Kongresu a prezidenta při utváření zahraniční politiky viz Wilson, J.: *Jak se vládne v USA*. Praha 1992, s. 290–303. K posílení role Kongresu viz Cox, M.: cit. dílo, s. 10–18. Konkrétní příklady viz Hamilton, L.: *Congress and Foreign Policy: The Case of Bosnia*. *Brown Journal of World Affairs*, Vol. 3, No. 1 (Winter/Spring 1996), s. 299–304. Viz též Feingold, R.: *The Role of Congress in Deploying U. S. Troops Abroad*. Tamtéž, s. 305–312.
- ⁵⁸ Viz diskuze v článku Layne, Ch., Schwartz, B.: *American Hegemony – Without an Enemy*. *Foreign Policy*, No. 92 (Fall 1993), s. 5–23.
- ⁵⁹ Pro populistickou verzi srov. prezidentskou kampaň Rosse Perota či Pata Buchannana. Akademicky dobře argumentovaná verze viz Nordlinger, E.: *Isolationism Reconfigured. American Foreign Policy for a New Century*. Princeton 1995.
- ⁶⁰ Viz např. Altman, E.: *A Democratic Foreign Policy*. *World Policy Journal*, Vol. 13, No. 2 (Summer 1996), s. 23–36. Viz též Rosner, J.: *The Know-Nothings Know Something*. *Foreign Policy*, No. 101 (Winter 1995–1996), s. 116–129. Viz rovněž příspěvky do sekce *The Crafting of American Foreign Policy*. *The Brown Journal of World Affairs*, Vol. 3, No. 1 (Winter/Spring 1996).
- ⁶¹ Kořeny izolacionismu a jeho projevy spolu s některými odpověďmi viz Rieff, D.: *Whose Internationalism, Whose Isolationism?* *World Policy Journal*, Vol. 13, No. 2 (Summer 1996), s. 1–11. Reakci z jiných pozic viz Diamond, L.: *Why the United States Must Remain Engaged*. *Orbis*, Vol. 40, No. 3 (Summer 1996), s. 405–413. Viz též Nye, J.: *The Case of Deep Engagement*. *Foreign Affairs*, Vol. 74, No. 4 (July/August 1995), s. 90–102.
- ⁶² Argumenty ohledně důsledků skončení studené války pro demokracie nikoli v konfliktu mezi nimi, ale ve vnitřním konfliktu viz Deudney, D., Ikenberry, J.: *After the Long War*. *Foreign Policy*, No. 94 (Spring 1994), s. 21–35. Na důsledky rozdělení americké společnosti v důsledku globálních vlivů poukazuje též Reich, R.: *Dílo národů. Příprava na kapitalismus 21. století*. Praha 1995, zvláště s. 297–348.
- ⁶³ Zajímavá bude nepochybně diskuze ohledně grand strategy Spojených států pro příští století. Shrnutí dosavadní diskuze a načrtnutí čtyřech alternativ hlavních směrů viz Posen, B., Ross, A.: *Competing Visions for U. S. Grand Strategy*. *International Security*, Vol. 21, No. 3 (Winter 1996/1997), s. 5–53.